

РЕЧЕВИ ПОРТРЕТИ

НА МАКЕДОНСКИТЕ ПОЛИТИЦИ

ЗОРАН ЗАЕВ И НИКОЛА ГРУЕВСКИ

Катерина Георгиева Питова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме: Разработката представя разгърнат модел за описание на езиковата личност чрез нейния речев портрет. Следват се централни постановки в лингвоперсонологията и се прилага теоретичната рамка на руския езиковед Юрий Караулов върху езиков материал от актуални публични изяви на македонските политици Зоран Заев и Никола Груевски.

Ключови думи: речев портрет, езикова личност, политически дискурс

Abstract: This paper presents a deployed model for describing the linguistic personality through her speech portrait, following the principles of linguistic personology and applying the theoretical framework of the Russian linguist Yuri Karaulov on language material from the recent public appearances of Macedonian politicians Zoran Zaev and Nikola Gruevski.

Keywords: speech portrait, linguistic personality, political discourse

Речевото портретиране е сред водещите теоретико-методологически подходи в анализа и реконструкцията на езиковата личност (Ivantsova 2010: 135). Терминът „езикова личност“ възниква в края на XX в. и обозначава опорно понятие за една от най-значимите антропоцентрични лингвистични перспективи – лингвоперсонологията (вж. Ivantsova 2010: 36-42). Езиковата личност не е „частен аспект на личността като цяло“ (Karaulov 2010: 38) – тя се разбира като „свкупност (и резултат от реализацията) на способности за създаване и възприемане на речеви произведения (текстове), които се различават по: а) степен на структурно-езикова сложност; б) дълбочина и точност при отразяване на действителността и в) определена целенасоченост“ (Karaulov 2010: 245). Данните, извлечени съгласно посочените персонални и речеви показатели, може да бъдат систематизирани и фиксирани във вид на *речев портрет* – статичен образ в определена времева рамка, обусловен от спецификата на жанра и езиковия регистър (вж. Karaulov 1987).

В изследването на езиковата личност се разграничават няколко равнища, съвпадащи с основни етапи в речевото портретиране: *вербално* (което може да се обобщи образно като „вътре в езика“), *лингвокогнитивно* (измеримо с „поглед към света“) и *прагматично*, или *мотивационно* (отъждествимо с „място в света“). Споменатите наименования и изложеното по-долу съдържание следват разсъжденията на Караулов (Karaulov 2010: 238, 245). В първия случай (според Караулов нулево ниво) обект на интерес е националното социокултурно наследство на индивида (традиции, идеологии, етническа идентичност и т.н.). Във втория предмет на изучаване е конкретната му речева продукция – текстове, в която изпъкват своеобразни, оригинални черти и качества на личността (познания, убеждения, емоционалност, експресивност, реторични техники и др.). В третия вниманието се фокусира върху целите и мотивацията на човека в процеса на създаване на текстове (психологическа нагласа, подбуди, поведенчески модели, ценностна система и др.).

Описанието на езиковата личност по посочените стъпки започва от впечатлението за говорещия/пишещия като представител на дадена езикова система и стига до уникалните за него измерения на езиковата картина на света, или менталното логическо отражение на действителността (вж. още Postovalova 1988; Maslova 2001; Rol'gauzer 2011 и др.). Като реконструкция на езиковата личност речевото портретиране предполага навлизане в определено социокултурно пространство, психологическа дълбочина и поведенческа динамика (напр. светоглед, комуникативно-прагматични, индивидуално-стилистични особености), но успоредно с това се използват методи за комплексно лингвистично описание: наблюдение, обобщение, интерпретация и класификация на езиковите факти.

Концепцията за речево портретиране се основава на схващането, че в текста неизбежно се маркират релевантни характеристики на личността, а наблюденията върху подходящ езиков материал позволява да се проследи цялостното речево поведение на автора. При това не е задължително анализът да обхваща всички езикови равнища (Nikolayeva 1991, Gordeyeva 2008 и др.) – необходимо и достатъчно е да се фиксират „диагностициращи петна“ (Nikolayeva 1991: 73). Те на свой ред са показателни за съзнателния подбор и мотивираната употреба на определени изразни средства, т.е. субективната оценъчна дейност при осъществяването на някакъв замисъл, наслагването на конкретни езикови решения и избор на оптимални комуникативни

стратегии за постигане на заложените цели (вж. Kolshanskiy 1984: 136; Vucheva 2006: 243-277; Mangacheva 2013 и др.). Трябва да се има предвид обаче, че възстановяването на комуникативните стойности по обратен път (въз основа на езиковата единица) е винаги приблизително, защото „на всеки етап от развитието на комуникативния социален контекст изникват допълнителни обяснения на речевото действие и се активират производни хипотези за неговата социално-психологическа значимост“ (Mangacheva 2014).

В изложението нататък ще бъде представен опит за контрастивен речев портрет на двама македонски политици – Зоран Заев и Никола Груевски. Езиковият корпус включва по три текста, създадени в сходни комуникативни ситуации и представителни за прототипните жанрове на политическия дискурс (вж. Sheygal 2004) – телевизионно интервю, изявление в Народното събрание и реч пред симпатизанти.

Изборът на емпиричния материал е предопределен от интереса на съвременната наука към речта на обществените (и особено на политическите) фигури, от актуалността на анализирания речеви събития и значимостта на участниците в (интер)национален план. Политическият дискурс е популярен обект на изследване в рамките на различни области – политология, социология, психология, културология, когнитивна лингвистика, лингвокултурология, (критически) анализ на дискурса, реторика, прагматика и др. Темата може да бъде разработвана успешно и от позициите на лингвоперсонологията чрез речево портретиране – през тази призма словесната изява откроява определен езиков модел на света и е показателна за конкретни лични качества, ораторски потенциал, езикови възможности и комуникативни характеристики.

Предложеното тук описание следва критериите, изведени от Караулов (Karaulov 2010), като за целите на анализа върху подбраните текстови фрагменти в последното (прагматичното) равнище се допълват следните подразделящи параметри: *интерактивна перспектива* (отношение към околните, или комуникативен имидж) и *рефлексивна перспектива* (отношение към самия себе си, или автоимидж). В интерактивната перспектива се проследява дълговременната инициативна комуникативна роля, която „играе“ човекът, за да постигне известност, да привлече вниманието, да поддържа интереса към себе си, да получава придобивки, да постига цел. Комуникативният имидж може да бъде открит в стремежа към

присъединяване/уподобяване или противопоставяне/разграничаване спрямо дадена личност или общност, в адаптивността, в степента на кооперативност/враждебност, солидарност/надменност, вежливост, маниер на участие в разговора и др.). В рефлексивната перспектива се изучава изграденият или желаният собствен образ в съзнанието на индивида, маркиран чрез самоописание в дискурса, напр.: формулиране на качества и способности (от типа „аз съм/не съм“), окачествяване на личностни аспекти (силни/слаби страни), осъзнаване (самоидеализация/самокритичност), преценка за вътрешни състояния, предпочитания, търпимост, идентификация на личното пространство (базирано на „Аз“-а).

Вербално равнище

Ниво на владеене на езика: И двамата политици имат необходимото за публична личност ниво на владеене на езика. Не се наблюдават специфични особености по отношение на произношението.

Ниво на образование и култура (стилистика и социолингвистика): Речевият репертоар, словообразуването и употребата на стилистични фигури и похвати говорят за висока образованост и интелигентност. В подобрения материал се среща доста лексика, обвързана с професионалната област на двамата политици, но това не е особено релевантно, тъй като съответства на комуникативната ситуация. Изразните средства отговарят на очакванията за пола, възрастта и социалния статус на говорещите. Интересно е, че в стремежа си да бъде „човек от народа“ Зоран Заев използва по-семпли предикативни конструкции и по-обичайна, съвсем ежедневна лексика. Той се отличава с жива интонация и спонтанни възклицания. Никола Груевски, обратно, се опитва да изглежда като професионалист, максимално компетентно, затова се придържа към по-сложни синтактични структури, по-подбран речник и богата терминология. При него прави впечатление умерената интонация, която търпи неголеми промени в съпоставяните ситуации.

Лингвокогнитивно равнище

Основният въпрос, на който се търси отговор тук, е кои елементи изграждат света на Зоран Заев и на Никола Груевски. На челно място, разбира се, стои политическата им кариера. За Заев тя до голяма степен зависи от коалиционните му

партньори. Неслучайно той говори много по-често за тях, отколкото за членовете на собствената си партия – това показва, че при взимането на важни решения по-голяма тежест има мнението на коалиционните му партньори и най-вече на албанските представители, които до известна степен той възприема като основа на оставането си на власт. Изобщо албанският въпрос се очертава като особено важен за политическата програма на Заев, залагаща на опорната му концепция за мултиетническа държава. Груевски, от своя страна, не може да приеме загубата на власт и твърди, че народът трябва да защити държавата от опитите на опонентите му да я дестабилизира. Подобен възглед му позволява едновременно да излезе с твърда и ясна позиция като лидер, но и да се освободи от извършването на конкретни действия, тъй като народът не му е дал необходимите правомощия. В тези свои обвинения Груевски често нарича прокарваните реформи „закони с европейско знаменце“, намеквайки, че опонентите му само маскират действията си под знака на демократичния напредък с европейска ориентация като част от предварително съставен сценарий.

В анализираният тук речеви фрагменти изпъкват ред ключови понятия, които разкриват основни елементи от ценностната система на двамата политици. Това са понятия, които правят впечатление с честата си употреба и емоционална натовареност. За по-голяма прегледност на изложението езиковите факти и предложената интерпретация се систематизират в следния вид:

Личност	Понятие	Тълкуване
Зоран Заев	„мнозинство“	Това показва известна гордост от постигнатото на изборите и насочва към основния източник на увереност на говорещия, който мотивира правотата на изказванията и идеите си със спечеленото мнозинство. Така той защитава основанията си за придобитата власт.
	„партньорство“ „коалиция“	Показва, че не е сам и има хора зад гърба си, като в същото време се стреми да се представи в светлината на „отборен играч“.

Личност	Понятие	Тълкуване
	„дебат“ „диалог“ „разбирателство“ „разговор“	Опитва се да подчертае, че негов приоритет е мирното разрешаване на конфликтите.
Никола Груевски	„закон“	Той цели да обоснове всяка своя теза чрез рамките, поставени от закона, и да стъпи на общопризната надеждна основа, изхождайки от идеята, че винаги може да потърси защита в лицето на закона.
	„право“ „устав“	Груевски насочва своите твърдения към вече утвърдените основи. Това подсказва, че той не е широко отворен към промени и реформи, а предпочита да се придържа към установения ред.
	„документи“ „доказателства“	Търси стабилна основа, регулярност и установени правила.

Основен компонент на изказванията на двамата политици е обръщението им към „гражданите“, както ги нарича Заев, или „народа“, както предпочита да се изразява Груевски. Тази разлика може да изглежда несъществена на пръв поглед, но всъщност разкрива диференциация в концептуалния им светоглед. Заев се стреми да се хареса на всички етнически групи и членове на обществото и затова говори най-общо за „граждани“. От своя страна, Груевски е насочен повече към интересите на македонците като етническа група, тъй като разчита именно на това противоречие в опозицията си със Заев. Затова, използвайки „народ“, той насочва към колективните ценности и етническото самосъзнание. Докато Заев често споменава „мултиетническа държава“, посочвайки ясно, че тази концепция заема важно място сред неговите ценности и е определяща за политиката му, Груевски, от своя страна, набляга много на „македонската идентичност“, чието съхраняване е негова главна цел. Зад подобни референции прозира разбирането на Груевски, че за него македонците са приоритетна

етническа група. Това си личи и в много рядката употреба на изрази като „мултиетническа държава“ и спорадичното споменаване на останалите етноси.

Друга много важна разлика в изказванията на двамата политици е нагласата им към промените. При Заев личи желание да бъде възприеман като реформатор и затова постоянно говори за необходимостта от реорганизация и преобразования. Груевски предпочита да се придържа към установения ред – в изказванията му не се усеща удовлетворение от извършваните нововъведения (което, разбира се, може да се свърже и със загубата на властта от негова страна).

Прагматично равнище

Интерактивна перспектива: Двата политици имат коренно различно поведение в комуникативното взаимодействие. Заев се опитва да бъде максимално кооперативен и да се приобщи към събеседника си, като следва неговия тон и маниер на водене на диалог. Груевски предпочита да се дистанцира, поддържайки представата за професионалист, и често се опитва да налага вижданията си, като невинаги се съобразява с темата или събеседника си. Комуникативният имидж, който Заев иска да си създаде, е този на човек от народа. Той се опитва да се приближи максимално до хората, които представлява, като изтъква, че има семейство като всички останали и иска подобряване на качеството на живот, и неведнъж подчертава колко важни са за него гражданите и националните ценности. Заев рядко чете от подготвени материали и по този начин създава впечатление за спонтанност и искреност на изказа. Никола Груевски изгражда комуникативен имидж на строг, въздържан, компетентен специалист. Той не говори за личния си живот и често прави разграничението „ние“ – „те“, като се стреми да се отдалечи от опонента си в личностен план. Когато говори за Зоран Заев, той често го нарича „този човек“, вместо да използва името му, което внушава пренебрежителност, негативизъм и опит за противопоставяне.

Рефлексивна перспектива: При Заев ясно личи силен фокус върху „аз“-а. Той отправя голяма част от изказванията си еднолично, рядко говори за партията си и се опитва да демонстрира индивидуализъм и сила. Това води до заключението, че представата му за самия себе си се основава на съзнанието му за значимостта на личните, а не на колективните достижения. Той се опитва всячески да противодейства на Никола Груевски, който е и основният му опонент. Стремещт за абсолютно

разграничаване от насрещната страна показва вътрешната увереност, че изграждането и консолидирането на собствения образ минава до голяма степен през опозиционните отношения. Това ще рече, че вместо „аз съм“ основополагащата концепция е „аз НЕ съм“, а именно „аз не съм Никола Груевски“ в политически и личностен аспект. За разлика от Заев, Груевски предпочита да се асоциира с колектива, като много по-често употребява „ние“, а не „аз“, редовно споменава партията си и партньорите си и възприема позицията на лидер, зад когото стои общност, а не индивидуално начало. Това обяснява и нежеланието на Груевски да отговаря на въпроси за себе си – той винаги успява да ги избегне. Изграждането на неговия автоимидж почива на идеята за колектив и желанието му да бъде негов лидер.

Речевият портрет е много подходящ подход в анализа на политическия дискурс, защото може да предостави обобщени данни за словесната изява на публични фигури, чийто светоглед и постъпки имат пряко отношение към развитието на държавните дела, общественото мнение и нагласи. В нашето съвремие политическият дискурс е обект на активни дискусии както в публицистиката, така и от позициите на различни хуманитарно-обществени науки. Той представлява интерес и предизвикателство и за лингвистиката (в частност лингвоперсонологията), тъй като открива поле за интегративен анализ и възможност за преосмисляне на резултати, постигнати в други, сродни области на познанието, изнасяйки на преден план не само индивидуални характеристики на езиковата личност в сферата на политическата комуникация, а и съществени заключения за ролята на езика като средство за активно въздействие върху широка аудитория в даден социално-културен контекст.

Библиография

- Gordeyeva, M. N. (2008):* Rechevoy portret i sposoby yego opisaniya. — V: Lingvostilisticheskiye i lingvodidakticheskiye problemy kommunikatsii, Вып. 6, 2008, 89-101. [*Гордеева, М. Н. (2008):* Речевой портрет и способы его описания. — В: Лингвостилистические и лингводидактические проблемы коммуникации, Вып. 6, 2008, 89-101.]
- Ivantsova, YE. V. (2010):* Lingvopersonologiya: Osnovy teorii yazykovoy lichnosti. Tomsk: Izdatel'stvo Tomskogo universiteta, 2010. [*Иванцова, Е. В. (2010):* Лингвоперсонология: Основы теории языковой личности. Томск: Издательство Томского университета, 2010.]
- Karaulov, Yu. N. (1989):* Russkaya yazykovaya lichnost' i zadachi yeyo izucheniya. – V: Yazyk i

- lichnost'. Moskva: Nauka, 1989, 3-8. [*Караулов, Ю. Н. (1989):* Русская языковая личность и задачи её изучения. – В: Язык и личность. Москва: Наука, 1989, 3-8.]
- Karaulov, Yu. N. (2010):* Russkiy yazyk i yazykovaya lichnost'. Moskva: Izdatel'stvo LKI, 2010. [*Караулов, Ю. Н. (2010):* Русский язык и языковая личность. Москва: Издательство ЛКИ, 2010.]
- Kolshanskiy, G. V. (1984):* Kommunikativnaya funktsiya i struktura yazyka. Moskva: Nauka, 1984. [*Колшанский, Г. В. (1984):* Коммуникативная функция и структура языка. Москва: Наука, 1984.]
- Mangacheva, D. (2013):* Verbalnata interaktsiya: tseli, aktove i strategii. — Chuzhdoezikovo obuchenie, godina XL, knizhka 6, 2013, 775-784. [*Мангачева, Д. (2013):* Вербалната интеракция: цели, актове и стратегии. — Чуждоезиково обучение, година XL, книжка 6, 2013, 775-784.]
- Mangacheva, D. (2014):* Kontekstualizatsiyata na izkaza. — V: Mislene, ezik, rech (Izsledvaniya v chest na prof. dfn Evgeniya Vucheva). Sast. Nikola Krastev. Sofiya: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski”, 175-183. [*Мангачева, Д. (2014):* Контекстуализацията на изказа. — В: Мислене, език, реч (Изследвания в чест на проф. дфн Евгения Вучева). Съст. Никола Кръстев. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 175-183.]
- Maslova, V. A. (2001):* Lingvokul'turologiya: Uchebnoye posobiye dlya studentov vysshikh uchebnykh zavedeniy. Moskva: Akademiya, 2001. [*Маслова, В. А. (2001):* Лингвокультурология: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва: Академия, 2001.]
- Nikolayeva, T. M. (1991):* «Sotsiolingvisticheskiy portret» i metody yego opisaniya. — V: Russkiy yazyk i sovremennost'. Problemy i perspektivy razvitiya rusistiki: dokl. Vsesoyuz. nauch. konf. Ch. 2. Redkol.: O. L. Dmitriyeva i dr. M.: IRYAZ, 1991, 73-75. [*Николаева, Т. М. (1991):* «Социолингвистический портрет» и методы его описания. — В: Русский язык и современность. Проблемы и перспективы развития русистики: докл. Всесоюз. науч. конф. Ч. 2. Редкол.: О. Л. Дмитриева и др. М.: ИРЯЗ, 1991, 73-75.]
- Postovalova, V. I. (1988):* Kartina mira v zhiznedeyatel'nosti cheloveka. – V: Rol' chelovecheskogo faktora v yazyke. Yazyk i kartina mira. Serebrennikov B.A. (red.), Moskva: Nauka, 1988, 8-70. [*Постовалова, В. И. (1988):* Картина мира в жизнедеятельности человека. – В: Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. Серебренников Б.А. (ред.), Москва: Наука, 1988, 8-70.]
- Rolygayzer, A. A. (2011):* Termin „kartina mira“ v sovremennoy lingvistike. – V: Znak-soznanie-znanie: sb. nauchnykh rabot, Vaup. 1. Gorlovka: Izd-vo GGPIYA, 2011, 71-77. [*Рольгайзер,*

- A. A. (2011):* Термин „картина мира“ в современной лингвистике. – В: Знак-сознание-знание: сб. научных работ, Вып. 1. Горловка: Изд-во ГППИИЯ, 2011, 71-77.]
- Sheygal, YE. Y. (2004):* Semiotika politicheskogo diskursa. Moskva: Gnozis, 2004. [*Шейгал, Е. Й. (2004):* Семиотика политического дискурса. Москва: Гнозис, 2004.]
- Vucheva, E. (2006):* Edin integralen model na rechta: ravnishta, edinitsi i kategorii. Pogled kam lingvistikata na rechta. Sofiya: Universitetko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2006. [*Вучева, Е. (2006):* Един интегрален модел на речта: равнища, единици и категории. Поглед към лингвистиката на речта. София: Университетко издателство „Св. Климент Охридски“, 2006.]

Ексцерпирани източници

1. Зоран Заев в интервю за Канал 5:
<https://www.youtube.com/watch?v=ZzP4vsQn7ac>
2. Зоран Заев с изявление в Народното събрание (27.04.2017):
<https://www.youtube.com/watch?v=f2fklKgf3pI>
3. Зоран Заев с реч пред симпатизанти:
<https://www.youtube.com/watch?v=ExKkfDQWfQY>
4. Никола Груевски в интервю за Канал 5:
<https://www.youtube.com/watch?v=mpmG5TlIA18>
5. Никола Груевски с изявление в Народното събрание (31.05.2017):
<https://www.youtube.com/watch?v=YsP0OjtvH3I>
6. Никола Груевски с реч пред симпатизанти:
<https://www.youtube.com/watch?v=R0r3q2KATwA>